

تربیت تمام ساحتی

نمودشناسی تفسیری فهم معلمان از ساحت‌های تربیتی

اشاره

تربیت تمام ساحتی یا یکپارچه رویکردی است که در سال‌های اخیر مورد توجه دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت کشور، به‌خصوص در تدوین سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، قرار گرفته است. این رویکرد در پی آن است که تربیت همه‌جانبه و متوازی را برای دانش‌آموزان به ارمغان بیاورد؛ تربیتی که شامل شش ساحت اساسی است: اعتقادی، عبادی و اخلاقی؛ اجتماعی و سیاسی؛ زیستی و بدنی؛ زیبایی‌شناختی و هنری؛ علمی و فناورانه؛ اقتصادی و حرفه‌ای. در این مقاله میزان آگاهی معلمان دوره ابتدایی (استان البرز) از ساحت‌های اساسی تربیت بررسی شده است. داده‌ها با استفاده مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با هفت نفر از معلمان ابتدایی استان البرز، گردآوری شده‌اند تا توصیف روشنی از تجربه‌های زیسته و ادراکات مشارکت‌کنندگان در رابطه با ساحت‌های اساسی تربیت به دست آید.

کلیدواژه‌ها: تربیت، تمام ساحتی، سند تحول بنیادین، فهم معلمان

نظرات معلمان در خصوص میزان فهم معلمان دوره ابتدایی استان البرز از تربیت تمام ساحتی

معلم	جنسیت	مدرک و رشته تحصیلی	سابقه خدمت	پست سازمانی - دوره تحصیلی
۱	مرد	فوق لیسانس - روان‌شناسی تربیتی	۴ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۲	مرد	دکترای برنامه‌ریزی درسی	۲۵ سال	کارشناس مسئول دوره ابتدایی
۳	زن	لیسانس - علوم تربیتی	۹ سال	آموزگار دوره اول ابتدایی
۴	زن	لیسانس - علوم تربیتی	۲۹ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۵	زن	لیسانس - علوم تربیتی	۵ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۶	زن	فوق لیسانس - روان‌شناسی عمومی	۱۰ سال	آموزگار دوره دوم ابتدایی
۷	زن	فوق لیسانس - علوم تربیتی	۱۴ سال	معاون آموزشی مدرسه

● **معلم ۲:** تربیتی را می‌توان یکپارچه در نظر گرفت که تمام ابعاد وجودی شخص، در واقع همان ساحت‌های چندگانه، را در بر می‌گیرد. من در راستای اهداف سند تحول بنیادین با ساحت‌ها آشنا شدم که شامل شش ساحت است. در متون درسی، در همه پایه‌ها به تفکیک می‌توان آن‌ها را مشاهده کرد. ولی متأسفانه در کتاب‌های درسی محتوا و متون به‌صورت تمام ساحتی تدوین نشده‌اند.

● **معلم ۱:** تربیت یکپارچه تربیتی است که در آن به همه ابعاد مورد نیاز توجه شود که همان ساحت‌های چندگانه‌اند؛ ابعدی که برای زندگی مورد نیازند. من از طریق طرح بوم (برنامه ویژه مدرسه) و مطالعات شخصی خودم با این ساحت‌ها آشنا شدم. در کتاب‌های درسی کم و بیش به این ساحت‌ها پرداخته شده است؛ برخی درخور و شایسته (مانند ساحت اعتقادی در کتاب‌هایی مثل قرآن و هدیه‌های آسمان و ساحت اجتماعی در کتاب مطالعات اجتماعی) بقیه ساحت‌ها کمتر دیده شده‌اند.

جدول مشخصات شرکت‌کنندگان در پژوهش

● **معلم ۳:** با توجه به بایدها و نبایدهای حاکم بر جامعه و همچنین آموزش و پرورش، ساحت‌های تربیت یکپارچه شامل اعتقادی مذهبی، سیاسی اجتماعی، زیبایی‌شناسی، زیستی و اقتصادی است. هر کدام از این ساحت‌ها اهدافی را دنبال می‌کند. مثلاً تربیت مذهبی هدف ارتباط با خدا و اعتقادات دینی را دنبال می‌کند. یا تربیت اقتصادی هدف امرار معاش را؛ با توجه به شناخت شخص از جامعه خودش. فقط می‌توانیم بگویم در جامعه آموزشی ما، چه برای خودم به‌عنوان آموزگار و چه برای دانش‌آموزان، به اندازه کافی و درست این ساحت‌ها هدفمند انجام نشده‌اند. یعنی این تربیت شش‌گانه فقط در حد حرف و نظر است. همین باعث شده است آموزش در کشور ما در تمام دوره‌ها بیشتر در حد نظری باشد. به نظر من برای اجرایی شدن هر کدام از این ساحت‌ها باید علاوه بر کار کردن روی همه موارد در یک سال تحصیلی، یکی از این ساحت‌ها را به‌طور مجزا کار کرد.

● **معلم ۴:** من به‌عنوان معلم دوره ابتدایی از طریق برنامه‌های مدرسه با ساحت‌های تربیتی آشنا شده‌ام و سعی می‌کنم به‌صورت ترکیبی همه آن‌ها را به کار بگیرم. این ساحت‌ها، اگر ذهنم یاری دهد، شامل دینی اخلاقی، تربیت بدنی، اجتماعی، هنری و اقتصادی هستند.

● **معلم ۵:** ساحت تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی، ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، ساحت علمی و فناوری، ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی، ساحت تربیتی زیستی و بدنی، ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری. مثلاً کتاب هدیه با اهداف جلب توجه به آفرینش، اشاره به وجود خدا یعنی توحید، و نظم در آفرینش، اشاره به یگانگی و علم خدا دارد. در بحث‌های رفتارهای زندگی در کتاب مطالعات هم بخشی از اخلاق و رفتار اجتماعی مدنظر بوده است. در کتاب هدیه بر اسراف و صرفه‌جویی تأکید می‌شود و ایجاد علاقه‌مندی داریم و انگیزه. در کتاب مطالعات، صرفه‌جویی در مصرف آب، با توجه به کمبود در کشور، مطرح شده است. همین‌طور در طرح‌هایی مثل «جابر و کرامت» تأکید داریم روی ساخت و طراحی با کمترین هزینه اقتصادی و بیشترین کاربرد. در ساحت اقتصادی می‌شود فعالیت داشت و... ما در قسمت فناوری در ششم خیلی وارد قضیه شدیم و بر بحث شناخت و طراحی محتوا تأکید شد. بچه‌ها به‌صورت عملی کار می‌کنند و آشنا می‌شوند. در بخش زیستی و بدنی در کتاب‌های علوم آشنایی زیادی با ساختار بدن داریم و دقت در حواس و اندام‌ها. در مطالعات دقت در زیستگاه‌های انسانی و جانوری و تأکید بر نواحی زیستی داریم و اینکه در هر ناحیه چه بخش زیستی وجود دارد و چه ویژگی‌هایی دارد. در بخش هنری و شناخت زیبایی هم به‌صورت مفهومی به آفرینش در طبیعت و نظم‌های زیبای آن توجه داریم. در کتاب فارسی و در کتاب هدیه نیز همین‌طور. در ریاضی نظم و زیبایی اشکال و تقارن و الگوها. در علوم زیبایی‌های بدن و گیاهان، در نوشتاری و هنر توجه به خط تحریری. مثلاً برای انجام تربیت اقتصادی، یک اردو داشتیم؛ یک ماه در محل زندگی و یک اردوی یک‌ماهه در یک شهر و منطقه دیگر داشتیم.

● **معلم ۶:** ساحت‌های تربیتی سند تحول بنیادین که شامل شش محور اصلی هستند برای ارتقای مهارت‌های کاربردی در کودکان سنین ابتدایی در نظر گرفته شده‌اند. این ساحت‌ها که برخی از آن‌ها همسو با مطالب کتاب‌های درسی تعریف و تبیین شده‌اند، به‌صورت مهارت‌های کاربردی توسط آموزگار در ساعت‌های مشخصی تدریس می‌شوند. در سال‌های گذشته این ساحت‌ها در قالب طرح برنامه ویژه مدرسه یا طرح بوم، توسط آموزگاران اجرا می‌شدند. به نظر من، این طرح بیشتر با هدف یادگیری یک حرفه یا استفاده از علوم خاص در جهت آماده‌سازی ذهنی و حرفه‌ای کودکان برای رسیدن به اشتغال در دوران پس از تحصیل تنظیم شده و دانش‌آموزان در این طرح یاد می‌گیرند چگونه به جز مطالب درسی یا تمرکز بر یادگیری مطالب نظری، بر جنبه‌های عملی، عینی و فنی و حرفه‌ای موضوعات نیز تمرکز و از این طریق مسیرهای شغلی جدیدی نیز برای خود ترسیم کنند. با توجه به اینکه نگارش کتاب‌های درسی در چند سال گذشته با هدف ارتقای مهارت‌های چندگانه در کودکان انجام گرفته است، تا حدی می‌توان بین مفاهیم آن‌ها با ساحت‌های چندگانه تربیت یکپارچه، نقاط مشترک یافت. به‌طور مثال، ساحت دینی و اعتقادی در کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمان و مطالعات اجتماعی، ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی در کتاب درسی فارسی و ساحت علمی و فناوری در کتاب درسی علوم قابل تلفیق و آموزش هستند. البته تسلط آموزگار بر اهداف جزئی هر کدام از ساحت‌ها نیاز است تا بتواند بیشترین تلفیق را اجرا کند. در صورت تسلط‌داشتن معلم بر این ساحت‌ها، امکان تلفیق وجود ندارد. در ادامه، این شرکت‌کننده برای هر ساحت مثال‌ها و نمونه‌های متعددی از کتاب‌های درسی ذکر کرد.

● **معلم ۷:** از نظر من معلم، بستر همه ابعاد تربیت اعتقادی و عبادی، اجتماعی و سیاسی، اقتصادی، هنری و فناوری در مرحله ابتدایی توسط معلم‌های صبور و دلسوز در مدرسه ایجاد می‌شود. اگر این ساحت‌ها تمام و کمال در همه مراحل و ابعاد در مدرسه که خانه دوم دانش‌آموزان است، موشکافانه و ریزبینانه در مرحله عمل قرار بگیرند، مسیری هموار ایجاد می‌شود. اگر دانش‌آموزی در بدترین حالت نسبت به شناخت ساحت‌های تربیتی گریزان

نتیجه‌گیری

با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده، نمونه‌های انتخاب‌شده فهم شایسته‌ای از تربیت یکپارچه و ساحت‌های آن دارند. این معلمان با توجه به نقص‌های کتاب‌های درسی، مثل کاربردی‌نبودن برخی از مطالب و نیز موضوع‌محوربودن کتاب‌های درسی، توانسته بودند ابتدا با فهم خوب خود از این ساحت‌ها و سپس با ارائه درست این ساحت‌ها به دانش‌آموزان، قدم محکمی در تلفیق این ساحت‌ها و سپس در آشناکردن دانش‌آموزان با این ساحت‌ها بردارند. در آخر می‌توان گفت، با توجه به ابعاد وجودی انسان لازم است این موضوع در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

باشد، معلم فرهیخته و کارآموخته می‌تواند در بستر آموزش و در مکانی به نام مدرسه، با رفتار و عمل و سعه صدر، تربیتی را که دانش‌آموز آموزش‌نندیده است، به مرحله عمل برساند. این ساحت‌ها عملاً در کتاب‌های درسی خیلی کم‌رنگ شده‌اند. کتاب‌های درسی صرفاً آموزش دانش‌محور دارند. در عمل توضیح چنین مبثی به صورت کاربردی و میدانی در همه کتاب‌های درسی مشاهده نمی‌شود. ساحت‌های اعتقادی و عبادی و مناسبت‌های مذهبی در کتاب‌های درسی به خوبی دیده می‌شوند. مثال کاربردی برای ساحت‌های اجتماعی، از جمله نقش انجمن دانش‌آموزی در مدرسه و برعهده گرفتن نقش‌های گوناگون چند دانش‌آموز در کنار هم است که هر کدام جداگانه ایفای نقش کنند. مثال دیگر در ساحت‌های علمی و فناوری، آموزش و کاربردی کردن ماشین حساب در کلاس اول است.

جمع‌بندی و تحلیل

بر اساس مصاحبه‌های انجام‌شده، اکثر مصاحبه‌شوندگان با تربیت تمام‌ساحتی آشنا هستند، چون از طریق دوره‌های ضمن خدمت، کتاب سند تحول بنیادین و برنامه‌های مدرسه، با این ساحت‌ها سروکار دارند. تقریباً همه به ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، با تعبیرهایی چون ساحت اعتقادی، دینی و مذهبی اشاره کرده‌اند. زیرا این ساحت در کتاب‌های درسی قران و هدیه‌های آسمانی به خوبی مطرح شده است. با ساحت تربیت بدنی و زیستی نیز آشنا هستند، چون در هفته دو ساعت در برنامه درسی به این موضوع پرداخته شده است. ساحت اجتماعی، علمی، فناوری و ساحت زیبایی‌شناختی و هنری نیز در برنامه هفتگی جایگاه ویژه‌ای دارند. بنابراین، معلمان مورد مصاحبه با این ساحت‌ها آشنا هستند.

معلمان به ساحت اقتصادی هم اشاره کرده‌اند، ولی کمتر به ساحت حرفه‌ای و سیاسی پرداخته‌اند. به نظر می‌رسد این دو ساحت، آن‌چنان که شایسته است، در کتاب‌های درسی و نیز در نظر معلمان مورد توجه قرار نگرفته است. با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده، این ساحت‌ها در کتاب‌های درسی بیشتر حالت نظری دارند و این ممکن است از نظام آموزشی ایران نشئت گرفته باشد. نظام آموزشی در ایران، به‌ویژه در دوره ابتدایی، دانش‌محور است و با توجه به ماهیت ساحت‌های اشاره‌شده، پیشنهاد می‌شود کتاب‌های درسی اصلاح و کاربردی نوشته شوند. اگر نه، برای عملیاتی کردن این ساحت‌ها باید دانش‌آموزان را به مؤسسات و کلاس‌های فوق برنامه خارج از کلاس ارجاع داد. از سوی دیگر، کتاب‌های دوره ابتدایی نیز تمام‌ساحتی تألیف نشده‌اند. پیشنهاد می‌شود کتاب‌های درسی به صورت تلفیقی و تمام‌ساحتی تألیف شوند؛ مثلاً کتاب اجتماعی اکثراً به مباحث اجتماعی پرداخته و قرآن و هدیه بیشتر به ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی پرداخته است. لازم است همه کتاب‌های درسی به صورت تلفیقی و نه موضوع‌محور، به صورت تمام‌ساحتی تألیف شوند، چرا که عرصه تعلیم و تربیت از مهم‌ترین زیرساخت‌های تعالی همه‌جانبه کشور و ابزار جدی برای ارتقای سرمایه انسانی شایسته کشور در عرصه‌های گوناگون است. بنابراین، برای داشتن آموزش و پرورش و سپس جامعه پویا باید تمام ساحت‌ها مورد توجه قرار گیرند. آگاهی معلمان از ساحت‌های تعلیم و تربیت بسیار مهم و پیوندزده آن‌ها به درس‌ها مهم‌تر است. در این خصوص باید به اهداف آشکار و پنهان درس‌ها توجه کرد، چرا که تربیت تمام‌ساحتی دانش‌آموزان را برای زندگی واقعی آماده می‌کند. در واقع، در بعد تربیت نیز مهم این است که به همه ابعاد توجه شود، نه فقط به یک بعد خاص.

